

als datgene dat tot het heden heeft geleid. De geschiedschrijving produceert dan het 'realiteits-effect' hiervan.

W. J. van der Dussen

W. Prevenier, *Uit goede bron. Inleiding tot de historische kritiek* (Leuven-Apeldoorn: Garant uitgevers, Apeldoorn-Amsterdam: Maklu uitgevers, 1992, 224 blz., f35,-, ISBN 90 5350 116 9).

Een van de aardiger genres die de geschiedschrijving kent, is die van de reflectie op wat wel het ambachtelijke deel van de geschiedbeoefening wordt genoemd, het kijkje in de werkplaats van de historicus. Mits bedreven door historici die gepokt en gemazeld zijn in de dagelijkse praktijk van geschiedsvorsing en geschiedschrijving en die daarover kunnen schrijven met de nodige bespiegeling en distantie, kan als het ware uitdrukking plaatsvinden van de wijsheid van een generatie historici.

De schrijver van het hier besproken boek, de Gentse mediaevist Prevenier, stelt zijn ambities niet laag. Hij beoogt een *debunking* van het positivistische geloof in objectieve en totale kenbaarheid van het verleden. Hij wil betogen dat er geen bijzondere historische kritiek bestaat, maar slechts een voor linguïsten, historici, sociologen en journalisten identiek kentheoretisch vraagstuk dat nimmer geheel kan worden opgelost, mede als gevolg van de complexiteit van het gebeuren in heden en verleden.

De hoofdtitel van het boek bevat door het centrale begrip 'bron' reeds de vingerwijzing dat een historicus van de praktijk aan het woord zal zijn. Zo is ook de opbouw. Deel I, 'De bron, basis van de kennis van het verleden' behandelt soorten bronnen, hun ontstaansgeschiedenis en de informatie die zij bevatten. Deel II gaat over de 'Interpretatie van een bron' via een bespreking van hulpwetenschappen, onderzoekstechnieken en de waarde van andere wetenschappen voor het historisch onderzoek. Deel III, 'Historische bewijsvoering', presenteert principes ter indeling of verklaring van het verleden. In deel IV, 'Samenhang in de historische synthese', worden uiteenlopende thema's als oorzakelijkheid, objectiviteit en het 'nut' van de geschiedenis aan de orde gesteld. Deel V tenslotte bevat een beknopt overzicht van 'Vele visies op het verleden in de historiografie'.

De auteur toont zich een scherp waarnemer en levendig verteller. Menig probleem van het historisch onderzoek wordt trefzeker benoemd. Historici die heimelijk hopen dat de kwaliteit van de historische informatie en van de historische kritiek er in de loop der eeuwen op vooruit is gegaan, worden subtiel uit de droom geholpen. Zo legt de schrijver in een kort hoofdstuk (28-34) over het ontstaan en de invloed van informatie uit dat weliswaar de snelheid waarmee nieuws rondgaat dramatisch is toegenomen en dat de nauwkeurigheid van de informatie dankzij de ontwikkeling van het schrift alleen maar groter heeft kunnen worden, maar dat desondanks massamedia als kranten en televisie de historicus grote brontechnische en interpretatieve problemen bezorgen. Helder zet de auteur de verschillende methoden uiteen om een bron op waarheids- of gezagsgehalte te toetsen en tempert in dat verband het optimisme in de negentiende-eeuwse handboeken van Bernheim en van Seignobos en Langlois. Aan de hand van actuele gebeurtenissen als de mislukte putsch van augustus 1991 in Moskou en de Golfoorlog laat de auteur zien hoe groot de onzekerheidsgraad bij analyse van gebeurtenissen en persoonlijke motieven is.

De opzet en omvang van het boek leiden ertoe dat sommige vraagstukken, theorieën en stromingen wel erg opsommend of aan de hand van een enkel geïsoleerd voorbeeld behandeld

worden. Van het hoofdstuk 'Informatiegehalte en karakter van diverse bronnentypes' (46-48) had veel meer gemaakt kunnen worden dan thans, bijvoorbeeld door een kritische bespreking van een aantal bronnensoorten (de Belgische reeks *Typologie des sources* biedt zeker discussiestof) of van om hun keuze en hantering van bronnen geruchtmakende historische werken. Bij de presentatie van de verschillende theorieën die in de loop der tijd zijn ontwikkeld ter structurering en verklaring van het historisch proces (153-172) had het betoog verdiept kunnen worden door niet te volstaan met een samenvatting, maar ruimer baan te geven aan de tussen historici gevoerde discussie. De polemiek tussen Toynbee en Geyl of de kritiek op de door Braudel onderscheiden tijdsniveaus hadden daartoe handvatten kunnen bieden. Met wat meer discussie en daardoor ook samenhang tussen de hoofdstukken had de auteur zijn betoog aanzienlijk kunnen versterken.

Een eigentijds geluid heeft het boek zeker. Het toont meer dan vergelijkbare oudere studies als van Bloch (*Apologie pour l'histoire*) en Carr (*What is history*) hoe kaleidoscopisch de geschiedwetenschap is geworden en nieuw is onderstreping van het belang van een interdisciplinaire benadering in het onderzoek, maar het boek heeft niets van de crisis waarin de geschiedwetenschap zich een twintigtal jaren geleden waande. Studenten geschiedenis zal dit waarschijnlijk aanspreken en voor hen is dit boek allereerst bedoeld. Het is te hopen dat deze inleiding, in het Nederlandse taalgebied nagenoeg enig in zijn soort, zijn weg naar de gebruiker vindt en dat een tweede, meer uitgewerkte, versie zal volgen.

D.Haks

B. de Vries, e. a., ed., *De kracht der zwakken. Studies over arbeid en arbeidersbeweging in het verleden. Opstellen aangeboden aan Theo van Tijn bij zijn afscheid als hoogleraar economische en sociale geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Utrecht* (HSG studies en essays XVIII; Amsterdam: Stichting beheer HSG, 1992, 448 blz., f59,50, ISBN 90 6861071 6).

Van Tijn heeft de presentatie van deze bundel niet meer mogen meemaken. Hij overleed vlak ervoor. Zou hij tevreden zijn geweest met *De kracht der zwakken*? Vast wel. Het is een fraaie staalkaart van structurele sociale geschiedschrijving, waarvan Van Tijn in Nederland gold als de *Godfather*.

De redactie van de bundel heeft gekozen voor een thematische opzet. Zij wilde een aantal centrale aspecten van het werk van Van Tijn belichten. De nadruk kwam vanzelf te liggen op het thema arbeid en wel in de ruime betekenis die dit begrip de laatste decennia in de structurele sociale geschiedenis heeft gekregen. Arbeid wordt daar opgevat als een terrein waarop diverse actoren hun invloed doen gelden: arbeiders, werkgevers, de overheid en allerlei politieke en levensbeschouwelijke pressiegroepen. De bundel bevat veertien bijdragen en een wetenschappelijke bibliografie van Van Tijn. Negen bijdragen zijn geschreven door leerlingen van Van Tijn. Twee artikelen komen uit België, twee zijn geleverd door Nederlandse collega-hoogleraren en er is een bijdrage van de vrouw van Van Tijn, Daisy Devreese. Van haar is ook de titel van de bundel. Devreeses artikel handelt over de vroege arbeidersbeweging in Brussel. De kleermakersknechts aldaar sloten zich uiteindelijk aan bij de Eerste Internationale. Zij kozen voor het socialisme niet vanuit een sterke positie. Hun keuze kwam juist voort uit 'de kracht van de zwakken', beweert Devreese.

Waar gaan de andere bijdragen over? Maarten Prak onderzoekt de gilden in Den Bosch aan het einde van de achttiende eeuw. Hij vraagt zich af waarom mensen zich aansloten bij een gilde. Peter Scholliers bestudeert de loonvorming in vier Belgische industrieën tussen 1870 en 1914.